

Ці роздуми не мають на меті повторювати те, що вже аналізувалося, зокрема, експертами ГО "Лабораторія законодавчих ініціатив" спеціально для Всеукраїнського громадського моніторингового комітету, Вікторією Підгірною, експертом Центру соціально-політичного проектування, Миколою Томенко, директором Інституту політики, а тепер і Депутатом Верховної Ради та іншими. Завданням огляду є гендерна інтерпретація послань, які транслювалися через засоби масової інформації. Переважно це безкоштовні розсилки УНІАН та Інтерфакс-Україна, які протягом чотирьох місяців описували передвиборний процес в "телеграфному" стилі, майже позбавленому звичайних журналістських коментарів. Ці повідомлення стосуються як висловів самих політиків (виділені лапками), так і журналістського дискурсу.

В результаті за цей період зібралось більше 30 сторінок гендерно забарвлених послань. І якщо спочатку було просто цікаво подивитися на різні зразки таких дописів, то, по завершенні процесу, стало зрозуміло, що ці тридцять з лишком сторінок можуть стати добрим джерелом якісного аналізу.

В якості методології використане відкрите, осьове та вибіркоче кодування, після чого застосований ілюстративний метод, базований на підходах трансцендентного методу.

В результаті цієї роботи виокремилися основні теми, взаємозалежні і взаємопов'язані:

1. Зневажливість до жінок-політиків
2. Несамостійність жінок-політиків: їхня допоміжна роль в політиці
3. Зіграти на жінках, загравати з жінками, використати жіночий електорат
4. Стереотипи
5. Уява, що жінки голосують лише за жінок
6. Гендерна рівність (подвійні стандарти)
7. Сексуальність

В рамках інтерпретації гендеру як культурної метафори і розгляду чоловічого і жіночого як елементів культурно-символічних рядів, існують неявні ціннісні орієнтації і установки. Згідно них, все, що визначається як "чоловіче" або ототожнюється з ним, вважається позитивним і основним, а як "жіноче" – негативним, другорядним, маркірованим. Важливим елементом конструювання гендерних відмінностей є їх поляризація і ієрархічна підпорядкованість відповідно з інтерпретацією маскулінного і фемінного. Це знаходить своє відображення у передвиборчих посланнях.

Зверхність мови, через яку передається і зневажливість до жінок політиків, несе відверто сексистський характер.

Як повідомили УНІАН у прес-службі партії, можливо, саме це мав на увазі свого часу лідер СДПУ(о), заявивши про готовність блокуватися «хіба що»¹ з жінками».

При цьому, з точки зору лідера СДПУ(О), передвиборні теледебати «мають торкатися важливих для всього суспільства програмних моментів, навіть якщо співрозмовник - цікава жінка».

«Поганим тоном в українській політиці» назвав Гавриш теледебати між Богословською, Вітренко і Тимошенко, що відбулися на ICTV.

¹ Всі підкреслювання наші. – Прим. авт.

Зображення жінок-політиків як несамостійних в думках і діях також відображає існуючий дискримінаційний підхід.

Зазвичай жінкам упевненості у своїх силах додає увага чоловіків, їх підтримка та опіка.

Правління партії "Реформи і порядок" підтримує ідею створення громадської організації "Жінки за реформи"...

"Заказ состоит в создании неконкурентных монопольных условий для прохождения в новый парламент руководимой "кукловодами" из администрации президента партии "Женщины за будущее", - говорится в заявлении партии, переданной в агентство "Интерфакс-Украина".

В.Довженко наголосила, що об'єднання виступає за співробітництво і проти конфронтації, зазначивши, що об'єднання буде співробітничати з усіма політичними і громадськими організаціями.

Як запевнив В.ЮЩЕНКО, «ми, чоловіки, зробимо все, аби вам (жінкам) було затишно жити у нашій Україні».

На його думку, ця політика повинна дозволяти нашим співвітчизницям реалізувати себе в суспільстві "і як жінкам, і як політикам, і як громадянам".

С.ГАВРИШ вважає, що виборець був шокований побаченим - це був «одеський Привоз, на якому намагались продати свій неякісний товар». С.ГАВРИШ зазначив, що відчуття від цих теледебатів - «зібрались в дружбі, щоб з'їсти ближнього».

Велика частина повідомлень містить в собі те, що безпосередньо стосується, так званої, концепції маргінальності, згідно якої стан людини визначається одночасно "в двох світах", одна з яких, відповідно до існуючих стандартів, розглядається вищою за іншу.² В цьому розумінні, жінок-політиків теж оцінюють у двох вимірах – фемінності і політики. При цьому політика розглядається вищою щодо фемінності, і відповідно як більш маскулінна та "ближча" чоловікам. Подивимося, скільки згадок і асоціацій з силою – власною і політики, яка здійснюється сильною людиною. Це також асоціюється зі "справжністю".

Ющенко вважає «сильною» здійснювану ним політику.

«Я самодостатній професійно-егоїстичний чоловік, який хоче відповідати і відповідає за свої справи. Мені здається, я відповідаю чесно і не брешу, і це - сильна політика».

Тимошенко вітає усіх справжніх чоловіків з Днем захисників Вітчизни.

Але й тоді й зараз для кожного з нас 23 лютого - це народне свято - День справжніх чоловіків, символ мужності, честі та гідності. Саме сьогодні жінки мають важливу нагоду сказати своїм чоловікам слова вдячності, любові і шани.

Як сказала на мітингу лідер об'єднання та перший номер у виборчому списку «Жінок за майбутнє» Валентина ДОВЖЕНКО, мітинг не випадково проведено саме на Михайлівській площі біля пам'ятника княгині Ользі - «жінки сильної, мужньої, справедливої, дуже хорошої матері, яка була матір'ю всім людям Київської Русі».

«Якщо він справді «мужик», як його називав телеканал «Інтер», він має прийняти цей виклик та підтвердити тим самим «навішані» йому епітети», - заявила Ю.ТИМОШЕНКО.

² Viola Klein, The Feminist Character: A History of Ideology (Urbana: University of Illinois Press, 1972), p. 171

Кілька зразків подібних повідомлень і висловлювань з відображенням згаданих елементів культурно-символічних рядів типу:

- чоловіче – раціональне (“хлопець перспективний”) – духовне (“патріотичні, віддані своїй справі чоловіки”) – ... – культурне;
- жіноче – чуттєве (“жінкам великого кохання”) – тілесне (“Інна красива”) – ... – природне.

Ю.ТИМОШЕНКО просить прийняти її щирі вітання та найкращі побажання добра, любові та миру. «Я упевнена, що саме завдяки патріотичним, відданим своїй справі чоловікам Україна має шанс стати державою, якою ми всі будемо пишатися», - зазначає Ю.ТИМОШЕНКО

Інна красива, цей хлопець – перспективний – Богдан Бойко про Богословську та Хорощковського під час телепередачі “Свобода слова” 3.03.02

Як повідомили УНІАН у штабі блоку, В.ЮЩЕНКО побажав жінкам «великого кохання, родинного затишку і добробуту» та висловив сподівання, що «життєдайне тепло, дароване весною і нашою чоловічою увагою, зігріє ваші серця».

Боязнь порушити норму антижіночості³, згідно якої чоловікам слід уникати специфічно жіночих занять, видів діяльності і моделей поведінки, проглядається в багатьох посланнях. Можливо, це пов’язане з тим, що жіночість в чоловіків, згідно зі стереотипом теорії сексуальної інверсії, це ознака гомосексуальності.⁴

Віктор Ющенко запропонував запросити у президію одну жінку, “щоб нас не звинуватили у неправильній орієнтації”.

Окремих психоаналітичних досліджень чекають повідомлення на кшталт:

Крім того, в маніфесті зазначається: «Болить лише одне - ця держава вкрала у нас Батьківщину. Нам вона не потрібна - вона для нас не Ненька Україна і навіть не Мачуха, вона - механічна лялька, яка шкірить зуби і переконує всіх механічним голосом, що нібито вона наша мати. Єдине, що ми можемо - це народити і виховати нову Україну: як доньку».

Сейчас модны операции по восстановлению девственности

Під час дебатів на радіо «Свобода» Медведчук «намагався максимально вдовольнити інтерес» Тимошенко як жінки.

І поза конкуренцію, за своєю брутальністю і концентрацією всіх можливих сексистських позицій:

«Йти на дебати з жінкою - невдячна справа, чоловіку з жінкою треба йти в інше місце, там вони точно порозуміються», - зауважив Л.КРАВЧУК.

Цей вислів яскраво демонструє можливості гендерної дискредитації – якщо жінці закидається її жіночість (нижча позиція, підпорядкована політиці), то це повністю виключає можливість політичного успіху для неї (вищої позиції, яка, за ієрархією, вища за жіночість).

І нарешті – як же позиціонується гендерна рівність в програмах і виступах партій і окремих політиків.

³ Шон Берн, Гендерная психология (С-П.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001), ст.183

⁴ Там же, ст. 35

За словами І.Когута, в ідеях передвиборних програм жінок-кандидатів у народні депутати України найпопулярнішою темою є соціальні питання. Серед проблем суспільства і держави, які вони мають намір вирішувати у разі обрання до парламенту, є проблема пенсій і соціальних виплат, соціальний захист сімей з дітьми, освіта і культура, медицина, соціальні проблеми молоді і боротьба зі злочинністю.

І.КОГУТ також зазначив, що жінки у своїх передвиборчих програмах найбільше акцентують увагу на соціальних проблемах (пенсії та соціальні виплати, соціальний захист сімей, освіта та культура, медицина, соціальні проблеми молоді).

Тим не менш, підкреслив І.КОГУТ, можна зробити висновок, що поки що «чоловіки не дають жінкам можливості адекватно брати участь у виборчих перегонах», - тобто, має місце «певна гендерна нерівність». В свою чергу, голова правління Комітету виборців України Ігор ПОПОВ зазначив, що, на жаль, в українській політиці на цих виборах жінки так і не стали суб'єктом виборчого процесу.

"Дія" підтримує цей блок також, "виходячи із загальних цілей і завдань щодо забезпечення добробуту українського народу, зміцнення духовності, сімейних цінностей, поваги до жінки-матері і забезпечення рівності жінок і чоловіків у державі", додала лідер об'єднання.

Головною метою організації, сказала Т.Кондратюк, є підвищення статусу української жінки, затвердження гендерної демократії, проведення інформаційно-просвітницьких заходів, які сприяють соціальному захисту, економічній підтримці жінок і підготовці жінок – громадсько-політичних лідерів.

У передвиборчій програмі «Жінок за майбутнє», крім того, йдеться, що політика для об'єднання є не боротьбою за владу, а інструментом для досягнення миру та громадянської стабільності. У документі, зокрема, відзначається, що «Жінки за майбутнє» виступають за рівні права та можливості для жінок та чоловіків; країну, де не принижуються гідність та створюються умови для реалізації прав дітей і молоді, спроможність «народити і виховати бажану кількість дітей».

За його словами, «такий же принцип із точністю до навпаки використано й блоком «Жінки за майбутнє», які у відповідь чоловікам включили до своєї п'ятірки одного чоловіка».

Виступаючи на прес-конференції у вівторок перший віце-спікер жіночого громадського парламенту Альона Золотарьова висловила сподівання, що організація "не стане політичним проектом у чийхось руках". За її словами, мета цього проекту – "активізація жінки в суспільстві".

Вона також зазначила, що об'єднання "Жінки за майбутнє" на сьогодні налічує 360 тисяч членів, причому кожний десятий з них - чоловік. "Ми не є жіночою партією, просто у нас назва така", - наголосила вона.

Як зазначалося у рекламному ролику, чоловіки у парламенті вирішують здебільшого свої проблеми. Жінок в Україні 52%, а в парламенті їх менше 8%, тому багато соціальних питань залишаються поза увагою.

Парламент слабкий через те, що більшість в ньому складають чоловіки – сказала І. Богословська під час передвиборчої поїздки, повідомило 18 лютого Радіо Люкс.

О.ЧЕКМИШЕВ зауважив, що, зважаючи на певну віртуальність української політики, визначені Громадською ініціативою за чесні вибори «Твій голос» номінації «носять яскраво виражений віртуальний характер і мають сприйматися із певним відчуттям гумору». Зокрема, віртуальну почесну грамоту ... «За внесок в утвердження політичного патріархату в Україні» - Всеукраїнське політичне об'єднання «Жінки за майбутнє».

З наведених прикладів можна побачити, що під час останніх виборів було модним згадувати жінок, проте, це була лишень мода, в якій часто не було свідомого ставлення до них як до рівноправних діючих осіб, а лише як до різноманітних додатків і "приправ".

Це яскравий прояв сегментації - міри, якою лише "справжні" політики знають, що відбувається, в той час, як ті, над ким домінують, бачать лише невеличкі сегменти реальності, не здатні формувати більш повну уяву.⁵ Такими частіше за все і виступали жінки, формуючи образ, якого насправді майже нема або зовсім не існує.

⁵ Йоган Гальтунг, Трансформація конфлікту мирними засобами. Трансценд метод (К.: ІКЖЦ, 2000), ст. 88

Так, звернення лідерів до чоловіків чи жінок з нагоди свята викликають запитання.

«Я упевнена, що саме завдяки патріотичним, відданим своїй справі чоловікам Україна має шанс стати державою, якою ми всі будемо пишатися», - зазначає Ю.ТИМОШЕНКО

Якщо наш наголос зроблений коректно, то що отримає Україна “саме завдяки жінкам”?

«Жінка в політиці - це найшвидший спосіб мати правдиву і чесну владу, і, можливо, для України це один зі способів цю владу моралізувати», - вважає лідер блоку «Наша Україна» Віктор ЮЩЕНКО. Про це він повідомив 14 січня під час спілкування з студентами Києво-Могилянської академії. В.ЮЩЕНКО наголосив, що будь-яка справа, за яку береться жінка, ним оцінюється дуже високо. При цьому він додав, що готовий «своє плече підставити для того, щоб ця модель спрацювала».

Як же ми можемо коментувати той факт, що “Наша Україна” привела до Верховної Ради лише трьох жінок? Як щодо правдивості і чесності, моральності влади?

В привітанні через два місяці лише “заколісування” жінок в цій домашній “колісці”, в якій вони перебувають тривалий час і з якої вже мають намір врешті вилізти.

Як повідомили УНІАН у штабі блоку, В.ЮЩЕНКО побажав жінкам «великого кохання, родинного затишку і добробуту» та висловив сподівання, що «життєдайне тепло, дароване весною і нашою чоловічою увагою, зігріє ваші серця».

Як запевнив В.ЮЩЕНКО, «ми, чоловіки, зробимо все, аби вам було затишно жити у нашій Україні».

Суперечливість декларацій і суперечливість дій.

Вірджинія Сапіро в своїй книзі “Політична інтеграція жінок” нагадує, що інтеграція жінок в політичне життя складається з двох елементів – з ролі, яку самі жінки грають в світі політики, а також з ролі, яку політика грає в їх долях. авторка пише, що якби світі політики і фемінності були інтегровані, не існував би ярлик “жіночі питання”.⁶

Як ми бачимо, участь жінок в політиці на минулих виборах перетворилася у доволі популярну технологію.

Вже не можна сказати, що ця політика була гендерно сліпою, тобто такою, що не враховує відмінності між жінками і чоловіками, сприяючи існуючим гендерним стосункам і виключаючи жінок. Такий підхід називають гендерно обізнаним.⁷ Він визнає, що чоловіки і жінки є дійовими особами розвитку і ставлення до них різне. Їхні потреби, інтереси і пріоритети можуть відрізнятися, а часом і вступати у конфлікт. Він має два підтипи:

Гендерно нейтральна політика використовує знання гендерних відмінностей в конкретному контексті для задоволення практичних потреб жінок і чоловіків. Така політика не змінює існуючі гендерні стосунки.

Гендерно зорієнтована політика використовує знання гендерних відмінностей в конкретній ситуації і відповідає практичним

⁶ Virginia Sapiro, The Political Integration of Women (Urbana, etc.: University of Illinois Press, 1984), p.7

⁷ UNDP Learning and Information Pack, Gender Analysis, January 2001, Handout 1g

потребам жінок і чоловіків. Така політика не звертає увагу на існуючий розподіл ресурсів і відповідальностей.

У нашому випадку більшість партій і блоків використовували саме гендерно зорієнтовану політику. Хоча були прагнення звернутися і до гендерно розподільчої, тобто спрямованої на трансформацію існуючого розподілу ресурсів і відповідальностей для створення більш рівних стосунків між чоловіками і жінками. Така політика більше фокусується на стратегічних гендерних інтересах, але може задовольняти практичні гендерні потреби шляхами, які сприяють трансформації оточення для уповноваження жінок. Останню ще відносять до концепції уповноваження, тобто політика як *уповноваження для*, а не *сили над*.⁸

Проте, обізнаності і навичок такого роду було недостатньо, тому помітних кроків в уповноваженій політиці щодо жінок в останніх виборних перегонах не зафіксоване.

Безумовно, наведені тексти складають лише невелику частину океану комунікації і інтерпретації, яку отримали українські виборці, як результат наявних політичних технологій і їх відсутності. Водночас ці моделі досить репрезентативні, бо відображають стислий перебіг подій, зафіксований двома найбільшими агентствами новин.

Наведені гендерні послання містить такі параметри:

1. Офіційно визнані ідіоми висловлення вимог: наприклад, теза про потреби, права, інтереси (жінки у своїх передвиборчих програмах найбільше акцентують увагу на соціальних проблемах).
2. Лексикон, доступний для відстоювання вимог у формі офіційно визнаних ідіом: як приклади, релігійний, феміністичний та інші лексикони (феміністичний лексикон майже відсутній, за виключенням нечисленних тез про рівні права та рівні можливості).
3. Парадигми аргументації, які користуються авторитетом при розв'язанні конфлікту вимог. Вони можуть вирішуватися шляхом звернення до експертів, взаємних компромісів сторін, шляхом демократичного голосування і підкорення меншості більшості, шляхом надання зацікавленій меншості можливостей задовольняти свої потреби, тощо (маргінальні і маргіналізовані “жіночі дебати” є проявом синдрому маргіналізації, коли ті, над ким домінують, відрізані від взаємодії з верхівкою суспільства і виключені з соціальної взаємодії).
4. Традиції сюжетів і викладання, за допомогою яких можуть бути створені індивідуальні і групові біографії, які відображають соціальну ідентичність їх авторів (дивись вище про елементи культурно-символічних рядів).
5. Способи суб'єктифікації, тобто форми, в яких різноманітні дискурси позиціонують своїх адресатів як суб'єктів певного типу з певною дієздатністю, тобто як “нормальних” і “девіантних”, залежних від конкретної ситуації чи таких, що вільно визначаються, жертв чи потенційно активних, індивідуальних особистостей чи представниць і представників соціальних груп.⁹

⁸ Галина Дацюк та ін. Уповноважувальна освіта: Посібник для тренерів (Київ: ІКЖЦ, 2002), ст. 10 – 12

⁹ Nancy Fraser, *Unruly practices: power, discourse, and gender in contemporary social theory* (Minneapolis: University of Minneapolis Press, 1989), pp. 164 - 165

Десять років незалежності України не призвели до незалежності жінок в політичному полі країни, а ні як виборців, а ні як суб'єктів виборчого процесу. Останні вибори показали ілюзорність тверджень щодо гідного місця української жінки в суспільстві, значно зменшив її представництво у верховному законодавчому органі. Але позбавлення ілюзій може бути першим кроком на шляху до уповноваження.

Олена Сулова